

Bekenaren weerden zich met geweld in alle Heerlijkheid

door Jan van Helvoirt

Op de drempel van de 18^e eeuw was Hendrik Jan Jan Peters boerenknecht op de hoeve van Jan Laureys Woestenburgh in Esbeek. Eigenlijk een brave Hendrik die zich gedienschtig inzette als verzorger van het vee op de boerderij aan de Mostaard. Op die plaats staat nog steeds een boerderij: Piet Verhoeven gaat naar Den Bosch en Hannes verzorgt er de schapen!

In de zomer van 1690 deed Hendrik Jan dat ook. Ook molk en voerde hij de koeien. De veestapel bestond uit: *vier koey beesten, vijf leege beesten, een peert en 36 schapen*. Bovendien kon boer Woestenburgh rekenen op de diensten, althans wat het gewone werk betrof, van dienstmaagd Margriet Jacobs. Immers: hij had een schuld van f 95-12-0 *aenden knegt ende meysjens van huere*. Daaromheen zwermden op de lange warme zomeravonden ook nog *tien stocken bien* rond. Dat alles moest jeugdige Hendrik in het oog houden. Ook de huisvrouw van Thomas Schilders, die even verderop aan de Klapstaard boerde, hield hij in de gaten; een jongen van weinig woorden, maar die wel veel zag! Toch had hij zich meermalen laten ontvallen, dat mevrouw Schilders haar eigen knecht, Adriaan Jan Vosters, *wel geerne sagh off diergelijcke woorden*. Doch in zo'n kleine besloten gemeenschap had hij beter op zijn woorden kunnen letten dan op vrouw Schilders in haar uitdagende polonaise!

Afrekening buiten kijf

Op donderdagavond 29 juni 1690 stond Margriet Jacobs, *omtrent sondsen onderganc*, in al haar zwoelheid onder het blauwe zwerk te dagdromen. Plotseling werd ze opgeschrikt door een hevig tumult op de plaats achter het huis van haar baas: het begin van het straatje tussen de Mostaard en de Broeksie, waarover in de toekomst nog wel meer gekeven zal worden! Zij zag dat Thomas Schilders de *voorn. Hendrik vatte ende tsaemen onder de voet vielen*.

Daarna gooide Adriaan Jan Vosters zich boven op hen. En hij schreeuwde met een bloot mes in de hand: *Tja weert nu u lijff!* De huisvrouw van Schilders mengde zich nu ook in de strijd. Getuige Cornelis van Beurden had nog gezien *dat sy haren man daer sochte aff te trecken*. Uiteindelijk wist de knecht zich los te wringen en hevig bloedend vluchtte hij bij zijn baas naar binnen.¹

Hij had een *schrouwelijken steken van buiten in syn lincker arm soodanigh datter de vendoon uit spoot*. Chirurgijn Hanegraaf constateerde verder nog *een grote snee van buiten over syn lincker bille* en nog twee steken in zijn rug. Het slachtoffer was behalve zwaar toegetakeld, ook nog erg verbouwereerd. Hij was totaal verrast en helemaal niet *op eenigh quaet verdacht geweest*. Bovendien waren er geen *woorden off crackeel* aan vooraf gegaan. In zoverre kunnen we misschien hier wel spreken van de eerst bekende vorm van 'zinloos geweld'!

Twintig jaar later kwamen de Beekse schepenen wederom naar de boerderij van Woestenburgh aan de Mostaard. Nu vergezeld van de president zelf en de vorster; de hoge heren uit Den Bosch hadden ze hier in de Heerlijkheid echt niet nodig. Men kwam het dode lichaam van dochter Pieternel, dat in de kamer in de bedstee lag, arresteren. De avond tevoren had het onschuldige meisje uit brandpreventie alle kaarsen en vanuit haar schizofrenie ook haar laatste adem uitgeblazen. Zij had zich *geheel buiten sinnen met een coorde oft bindende stoffe op zolder verhangen*.² Een geweldspleging, niet zonder redenen! Al jaren lang leed zij aan achtervolgingswaan en had een panische angst voor brandstapels, gerechtsdienaars en andere criminalisten: *die vanden Bosch sullen comen. Daer sitter al eenen boven op den solder. Die sullen mij op het vuer verbranden!* Feitelijk zou ze nu, vrij van alle krankzinnige achtervolgingen, eindelijk vanuit die verstikkende heksenketel op adem kunnen komen.

¹ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 f 215, 216, 219.

² R.A.H. Hilvarenbeek. R 208 f 252v t/m 255.

Dat was nu echter ook definitief voorbij: zij zou niet meer op de hielen gezeten worden en als een schuwe jakhals met de nek worden aangezien.

Naar de eeuwige jachtvelden in Diessen

Dat gold echter nog niet voor Jacobus van Vessum uit Diessen. Deze fervente jager zat op een mooie nazomer middag thuis in de Kerkstraat relaxed te genieten van een kopje thee. Het was een verre voorloper van 'dierendag', 4 oktober 1731 en hij verkeerde aanvankelijk in goed gezelschap: pastoor Matthias van Eysendijk, de koster mr. Jacobus van Leeuwen en nog enkele anderen.³ De twee onbeholpen notabelen veerden plotseling op en kozen spoorlags het hazenpad. Ze hadden Gerrit Jan Moonen zien aankomen, roken onheil en verlieten instinctief de woning aan de achterkant. De binnenkomer eiste allereerst een roemertje brandewijn en begon over de jacht: *Ick ga morgen inde Bieste hey jaegen, wilt gij daer komen. Ick sal uw daer waghten en ick sal mijn roer met kogels laeden!* Van Vessum, die zich aangesproken voelde, antwoordde: *Ick heb nergens te jaegen als op de waerand van mijn Heer de Cort en heb noyt woorden tegen uw gemaect!* Om deze woorden wel kracht bij te zetten tapte Jacobus uit een ander vaatje en bracht vermetel een glas bier naar Moonen die maar bleef dreinen met verbaal geweld: *schelden, raesen, dreygen en uytdaagen!*

Getuige Jan van Hooff zag vanuit zijn stal de beide kemphanen naar buiten komen en meende dat ze elkaar hevig naar het leven stonden. Ook zag hij dat Jacobus ten einde raad een schop pakte en *Moonen daarmede ter aerde sloegh!* Die krabbelde echter overeind en stak met zijn getrokken mes in op Van Vessum die daardoor *nog seer bebloeyt* het huis net kon bereiken. Toen hij naar binnen strompelde was hij *ter aerde nedergesoncken* en stierf ter plekke aan zijn verwondingen op zijn rug.

Zijn belager Moonen kwam iets verder. Die wist eigenhandig stilzwijgend in alle duizeligheid met een voet in het graf het Diessense kerkhof te bereiken, maar bleef daar even later geheel van kant in de wal liggen. De jacht was definitief ten einde; de kust was veilig! De pastoor en de koster, in geen velden of wegen te bekennen, konden weer ongeschonden uit hun schulp kruipen en ...zonder aflaten hypocriet de helpende hand toesteken.

Dat deden ook dokter Matthias Roeykens en chirurgijn Pieter van Campenhout. De lichamen werden geopend en de dossiers gesloten. Daar zorgde trouwens rechtsgeleerde drossaard Coenraeds voor. Van Vessum had twee steken: een hoog in de zij en de ander wat lager *doorgaende ende quetsende de slincker vleugel der loospeypen*. Moonen had een steek voor in de borst tussen de derde en vierde rib, *pinnetrerende de caviteyt van den thorax ende quetsende de bultachtige deel vande lever*. De broodjager met zijn jagerslatijn kon zelfs deze slachting niet overleven.

Achter de vrouwen aan

Onze Gert Jan Moonen was trouwens drie jaar eerder ook al op jacht geweest: maar dan met een groep opgeschoten jongelui uit Diessen, allen nog vrijgezel, in achtervolging op een groepje fladderende jonge meiden! Die hadden zich als een gezamenlijke borstwering flatterend verschanst in de huurboerderij van Jacob Joost Merken op het Hoogeind te Esbeek.⁴ Welk charivari aan dit brute bezoek ten grondslag lag, is niet meer te achterhalen, maar Jacob zou het wel merken!

Op donderdag 6 februari 1727 laat in de avond sloeg de woeste bende de staldeur aan stukken. Allereerst werd het kalf als stellend voorbeeld uit de stal gehaald en met water begoten. De huisvrouw Jacobmijn en dochter Peternel namen ook stelling, mengden zich in de strijd, namen het kalf weer af en bonden het vast. Gerrit Jan Moonen, de grootste boer uit het gehucht Haghorst met wel 40 koeien, pakte een mesthaak en sloeg haar venijnig op de hand.

³ R.A.H. Hilvarenbeek. R 209 4-10-1731; f 310v

⁴ R.A.H. Hilvarenbeek. R 209 f 220v.

Peternel krijste: *Gij doet als een schelm, dat ghij soo een oude vrouw slaet!* Zij werd door Moonen echter meteen hardhandig met twee slagen op haar arm getrakteerd. Enkele Diessense handlangers probeerden te onderhandelen met boer Merken. Discussie en beraadslaging tijdens het gevecht: nog nooit vertoond in de Beekse protocollen! *Op ons consientie en zaligheid. Laet ons de Diessensche vrouwluy daer maer uythaelen. Wij sullen niemand aenraken. Set uwen rieck neer!* Maar Merken ging niet bij de pakken neer zitten: *Set uwen emmer neer. Wat bruyt mij de Diessensche vrouwluy!* Bits en hoogmoedig tegelijk ging hij de stal in om de deuren dicht te doen. Jan Naaykens die op de herd dacht in veiligheid te zijn, kreeg pardoos een steen op zijn borst gesmeten en reageerde wat benauwd: *Gij doet als dieven, schelmen en vagabonden!* De huurboer werd nu door Jan Jan Moonen, de broer van Gerrit, met de haren tegen de grond gesmeten, terwijl een ander hem fors met een hout toetakelde. Naaykens wilde nog een beroep doen op hun geweten: *Schaemt ghij u niet dat gij een out man soo tracteert.* Maar dat had hij geweten. Moonen trok de arme grijsaard toen met de haren de stal uit en enkele anderen begonnen toen krijsend *met sware stocken op hem in te slaen*, als waren het boertige chimpansees. De huisvrouw en de dochter kwamen hem nog wel te hulp: *Schaemt gij uw niet over een out man soo te slaen.* Maar de meute raakte totaal ontstemd en raasde en tierde: *Hier hebben we de schelm die wij hebben moeten!*

Toen werd de reeds eenzaam kermende Jan van alle kanten aangevallen. Die kon enige tijd later zijn open wonden likken; twee gaten aan de linker zijde van zijn hoofd. Verder was zijn lijf zo geradbraakt dat hij de armen en benen *tien daegen heeft moeten smeren*. Achteraf gezien had hij hem toch beter meteen kunnen smeren! Zijn linker knie was *peerts en blauw geslagen*. Tenslotte werd hem nog nijdig toegebeten: *Schelm staet op en bid om vergiffenis en gaat henen*. Dit was eerder gezegd dan gedaan en Jan antwoordde bleekjes in alle eerlijkheid: *Ick kan niet opstaen!* De dreigementen werden steeds heftiger en men kwam massaal tot een woede uitbarsting: *Als ghij niet opstaet en weggaet, soo slaen wij u doot!* Zo'n directe vorm van redeloos geweld hadden wij nog niet eerder in het Beekse archief gelezen. Gelukkig kwam op dat moment als een reddende engel buurvrouw Marie Schepens in het heetst van de strijd aan gestoven en kon de sociale controle opgestart worden. Ze werd echter prompt met water begoten. Het leek wel of er letterlijk geblust werd, want het gevecht liep met een sisser af! Althans voor de aanvallers.

Beide gewonde mannen werden door de vrouw des huizes en haar dochter naar binnen gedragen en *in den hoek van den heert bij 't vuer gelegd*. Daar konden ze zich drogen en hun geronnen bloed verder laten stollen. Terwijl de Diessense vrouwen op vrije voeten gesteld werden, maakte de chirurgijn wederom de balans op. De boer had een diepe wond aan de linkerkant van zijn hoofd *boven de oogscheel met alnoch een contusie aenden rechter arm, waardoor hij de hant aen 't hooft niet conde brenghen*. Hij kon net als Naaykens nog nauwelijks een woord uitbrengen. Een dag later lukte hem dat nog maar met mondjesmaat voor de schepenen van Hilvarenbeek.

Bleef het maar bij woorden!

Cornelis Cornelis Moonen daarentegen was een van de raddraaiers geweest en had het hoogste woord gevoerd. Dat deed hij ook in Diessen, waar hij gezworen en later schepen was. Maar dat had hij ook gedaan bij zijn Poppelse dienstmeid Henderina van Gorrop. Voordat zijn vrouw in 1759 kinderloos gestorven was had hij bij haar een bastaardzoon verwekt.

Hij had haar *door schoone woorden weeten te beprate tot soo verre dat hij met haar vleeselijck heeft geconferceert*. Toen hij de hoog zwangere 'dienstmaagd' ijskoud op de hoogkar naar Poppel bracht, werd het kind, zijn oogjes rood krijtend op de winterse dag van 17 januari 1749 geboren. Wellicht dat de stuiterende schommelingen op de onverharde dijk naar Rovert de frequentie der weeën wat opvoerden, zodat de heimelijke bevalling toch nog opgewekt en in alle openheid kon verlopen.

Ook Adriaan van Dommelen kon er wat van. Deze 40 jarige vader van vijf zonen moet ten einde raad geweest zijn dat hij geen dochter had. Zijn intens verlangen werd behoorlijk op de proef gesteld tot hij de 24 jarige ongehuwde liefvallige deerne Geertruida Matthijs Louis ontmoette. Hij had haar *de eerste rijze aangesproken en verleid met schoon schijnende woorden, ten tijde dat zij woonde te Mierde.*

Tussen Hooge Mierde en Turnhout tijdens het halen van brood, had hij haar verleid en tussen de bloeiende paarse dopheide en gele gagel *vleesschelijk geconverseerd.* En de laatste keer dat zij met haar te doen had *is geweest in de Buskens alhier in de akker van Diessen.* En in die tussentijd had zij regelmatig en broodnodig alleen maar met hem contact gehad.⁵ Zij verklaarde daarom dan ook dat hij de vader was van het kind waarvan zij was *bevrugt en beswangert.* Hij moet zich behoorlijk bevredigd gevoeld hebben toen hij op zaterdag 22 mei 1802 vernam dat in de Waterstraat zijn dochter Petronilla geboren was. Esbeekse Maria Prinsen wed. Marten van Gils was de vroedvrouw en de bakermat lag ten huize van Paulus Cornelis Schilders. In haar hoogste barenswée had zij ‘Van Dommelen’ uitgekraamd! De opvoeding, waar nog veel meer woorden aan vuil gemaakt zouden worden dan aan de bevalling, kon beginnen.

Toch ontbrak het Van Dommelen niet aan pedagogische inzichten. Zijn oudste zoon Joannis, gedoopt op 22 juli 1785, ruim twee maanden nadat hij in het huwelijksbootje gestapt was met bevallige Ida van Rijthoven, was als 10 jarig knaapje werkzaam bij Wouter van Oirschot in Diessen.⁶ Ook Lambert Prinsen uit Esbeek was daar in de kost.

Op dinsdag 7 juni 1796 had het speelse knechtje *een blessuur op 't hoofd. Een vleesch wonde ter groote van een halve duim in 't rond en een halve duim diep, toegebracht door een of ander zwaaiinstrument.* Het wapen was niet als een boemerang uit de lucht komen vallen. Integendeel: er waren *eenige reeden wisselingen* aan vooraf gegaan. De hevige boer had hem in een opgekropte bui van agressie de verwonding toegebracht door het slaan met de steel van *een heyseysie.*

Het kwam vader Van Dommelen, wiens vrouw zich in haar ultieme ontsluiting van haar vijfde zoon bevond, eveneens hard aan. In plaats van al op het reeds genoemde nieuwe amoureuze pad te gaan, ging hij eerst verhaal halen bij boer Van Oirschot: *Uw jongen heeft mij geaffronteerd en omdat hij mijnen knecht van zijn werk aff houd!* Zonder een teken van lijfelijk geweld vertrok hij met de wijselijke vaderlijke woorden: *Als gij mijnen zoon met de ooren eens getrokken had, dan zoude ik daar niets van zeggen!* Verder wilde hij er geen woorden aan vuil maken. Zeker niet achteraf!

Boze woorden achteraf is zinloos

Adriaen Aerts van Hees was zo'n slappeling die dat wel deed. Hij ging op kraamvisite met een bloot mes in de hand, een niet alledaags cadeau! Hij stoof de kamer binnen waar de huisvrouw van Jordaen Pellen al twee dagen in de kraam lag. Jenneken Willemen , *als craembeaerster dienende,* hoorde de natuurlijke vader uitkramen: *'t Sa waer is het jongh dat ick gemaect hebbe. Ghij almans hoer, ick sal u den hals afsnijden!* De kraamverzorgster wist de burenen te alarmeren die onmiddellijk te hulp schoten en de verwekker blies met zwaaiend mes de aftocht.⁷

Ook Jasper Cornelis Middegaels moest inbinden. Deze Bekenaar liep potsierlijk te pronken met het feit dat hij menige meid wist in te palmen. Een van die dames die niet vies was van *oneerbaer bedrijf in beslotene camers ende andere verborgene plaetsen* was Catharina van Hees.⁸ Tegen Jan Stevens de Hondt vertelde hij dat hij bij *Cath. voors. de rocken*

⁵ R.A.H. Hilvarenbeek. R 213 f 38v.

⁶ R.A.H. Hilvarenbeek. R 212 f 204v.

⁷ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 f 267v.

⁸ R.A.H. Hilvarenbeek. R 208 f 176, 177.

ondertusschen hadde opgeraept ende met haere schamelheyt genomen ende alsoo een handtastinghe hadde gedaan d'welk hij Middegaels bevestigde met te seggen ende daermede detonerende dat Cath. enen grooten intrede hadde, ende dat hy daer somwijlen wel eens doorgesleypt hadde.

Maar toen na geruime tijd bleek dat Catharina al langhe had groot gegaen ende belaeden geweest met een kint, wilde Jasper op hoge poten zijn verhaal kwijt bij de dochter van Cornelis van Hees. Hij begon te sulmineren ende crakeel te maken seggende: *bij aldien gij mijn vader noemt, ofte maect van uw kindt, soo sal ick u den hals breecken.* Maar zover was het nog niet want Catharina had ook haar woordje klaar: *Wat wilt gij krijten. Eer dat gij geslagen wiert. Gij wierd van iemand derhalve gemolesteerd.* En die figuur was niet ver verwijderd.

Vader Cornelis kwam furieus tussenbeide en dreigde Middegaels met een ketelhout voorgoed de kop te zullen inslaan. Met een hangend hoofd en de staart tussen de benen verliet Jasper het 'Beekse bordeel'.

Dat deed Peter Dawans niet. Die kwam heel anders binnen bij ongetrouwde Florentina Luynen. Had voornoemde Middegaels menigmaal Catharina voorzichtig met *hare schamelheyt* genomen, Peter Dawans deed dat zelf brutaal exhibitionistisch en gaf het heft uit handen.

Deze Beekse kleermaker werd op een vroege avond ontboden bij juffrouw Luynen met als doel *tot haere huys naeyende ofte cleeren maeckende.* Dawans schoot zijn doel echter ruimschoots voorbij door zich onfatsoenlijk te gedragen en haar hals te betasten.⁹

Bovendien dat hij *syn schamelheyt ofte mannelijckheyt in syn bloote hand hadde ende haer daermede te lijve woude.* Daar was onze juffrouw helemaal niet van gediend: alleen haar goed moest worden vermeld!

Maar onze opgewonden kleermaker was buiten zinnen en volgens de getuigenis van het slachtoffer had Dawans *syn mannelijckheyt haer inde hant gesteken.* De secretaris wist niet zo vlug hoe hij alles met rode oortjes moest opschrijven want Florentina noemde alles *rondt uyt op syn abels!* Anders gezegd: zij wond er geen doekjes om, doch dikte alles nog wat aan!

Peter Dawans was al eerder zijn boekje te buiten gegaan. Hij had bij boterkraamster An Naaykens de hele santenkraam laten zien en *syn schamelheyt* op tafel gelegd. Even tevoren was deze weduwe van de protestantse kommies nog hartgrondig op haar hoofd geslagen: uiteraard met iets anders!

Een paar jaar later mocht deze klerk opnieuw in de pen klimmen om een aanranding van Christiaan de Vries op papier te zetten. Deze ijkmeester nam het ook niet zo nauw. Op bezoek bij Peter de Jong zag hij diens zuster bevallig met een knipoog aan de afwas.

In plaats van te assisteren en een handdoek te nemen, viel zijn oog op een ander mikpunt. Hij had *de rocken opgeraept soo hoogh de selve gemickt was!* Als je een vinger geeft hoef je nog niet de hele hand te nemen, zal ze gedacht hebben.

Jacobmijne de Bont had daar zo haar eigen gedachten over. En die wilde ze ook wel kwijt bij de schepenen van Beek. Haar man Willem van Poppel en zij waren lichtjes met elkaar in onmin geraakt en er ontstond in het bijzijn van de dienstmeid, die wel een tipje van de sluier wilde oplichten, een echtelijke ruzie.¹⁰ Over en weer vielen er harde woorden. *Gij hebt in veertien daagen tijt geen hand of vinger aen mijn lijff gehad. Daerom slaep ik alsoo lieff alleen als bij u,* riep Jacobmijne bijna overspannen. Willem pakte echter onverwacht anders uit! Hij nam in het heetst van de strijd de vuurtang met de bledder in de hand en bulderde: *Doe verdoemde hex. Ick sal u met de tang de kop inslaen!* Toen dat gelukkig bij dreigementen bleef ging ieder *syns weegs.*

⁹ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 6-12-1692; f 295.

¹⁰ R.A.H. Hilvarenbeek. R 209 11-10 1741; f 471.

Met Peter Ketelaars hadden de Beekse schepenen meer werk. Die bleef onophoudelijk dreigen en schelden tegen zijn vrouw Johanna van den Dungen.¹¹ Vanaf begin februari 1808 was hij regelmatig dronken en dan kende hij zich zelf niet meer. Ook zijn eigen vrouw niet! Hij had haar *seer vergaende geblasphemeert* en zelfs ‘hoerenkind’ genoemd. Ook hier schoten oplettende burens gelukkig weer te hulp.

Bij de neus genomen

Catharina van de Laak was ook zo’n attente buurvrouw die een fijne neus had. Op zondag 10 september 1771 hoorde zij omtrent het huis van Arnoldus van Raak op een vreselijke manier om hulp roepen. Toen zij achterom ging zag zij Jan Thomas Hagen en de heer des huizes *gemeenen op malkanderen liggen*.

Bij nader inzien bleek de amoureuze affiniteit minder groot te zijn. Hagen had warempel de neus van Van Raak in de mond. Gevolg was dat hij *op een considerabele manier was gequetst en sterk bloeyde*. Het handgemeen was ontstaan toen Arnoldus zijn paard van den dries aan het halen was.¹² De neus kon met enkele omstanders gered worden doordat ze samen tijdig de mond van Hagen *hadde open gebrooken*.

Zo’n voorval hadden de schepenen al eens eerder onder ogen gezien. Op woensdag 24 juli 1724 klopte Dirck Bressers langs zijn neus weg aan bij Jan Paepens. Zijn vrouw was alleen thuis en zat te spinnen.

Dirck wilde haar man wel eens spreken. Het praatje ging dat hij zijn schoenen gestolen had! En daar had hij geen goed woord voor over: *Doe duyvel ik sal u den hals breecken en haer daer op vattende met de neuse en die seer omvrongh dat daer seer van gebloeyt heeft!* Zij probeerde hem met haar handen af te weren, maar Bressers nam een *ketting off seel* en mepte er danig op los.¹³

Ook Aert Peter Aerts werd beschuldigd van diefstal. Hij zou in het geheim turf gestolen hebben in de hei *t’eynde het Loo*. Marcelis Dirckx van de Puth, in rep en roer zijnde was in toorn ontstoken en riep: *Gij schelm....laet gij mijnen heytorff op!* Prompt werd Aert aangevallen met zijn roer zonder dat hij zich verdedigde.¹⁴ De aanvaller sloeg zo hard dat *de loop ende laeij int’ laetste in stucken ginck*. En met die stukken bleef hij maar slaan. Witheet greep hij hem *bij de cop ruckende hem omverre, ende ginck daer boven op sitten*. Hij geraakte in toorn, hij *knuyselde met syn vuysten wat hij con*, en de arme turfsteker bijna in coma. Gelukkig kon hij ontzet worden door enkele naburen van het Loo. Zonder turf en met geweldige verwondingen kon het arme boertje zijn veilig onderkomen weer opzoeken: de Esbeekse Broeksie.

Zo was Aalbert Broers ook juist op tijd om zijn vrouw te hulp te schieten. Zijn vrouw was een koe aan het weiden die via enkele bokkensprongen op het veld van Adriaen van Gorkum beland was.¹⁵ Die werd zo kwaad dat hij haar met een stok neersloeg. De trap die hij haar toen nog gaf was echt onder de gordel: door deze mishandeling was zij *seer pijnelijk en ongesteld geworden*. Haar man kwam er ook niet zonder kleerscheuren af. Volgens de chirurgijn Bosmans was het eveneens een wonde *waer veel bloed moet zijn uitgestort!* De wond was met een mes aangebracht links aan zijn hoofd *beginnende omtrent ter hoogte van het oog over de wang, tot beneden de kin doorgaende*.

¹¹ R.A.H. Hilvarenbeek. R 213 f 95v.

¹² R.A.H. Hilvarenbeek. R 211 f 153v.

¹³ R.A.H. Hilvarenbeek. R 209 f 122.

¹⁴ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 f 334.

¹⁵ R.A.H. Hilvarenbeek. R 212 f 232.

Blijf van mijn lijf

In het najaar van 1801 was Johanna van Herk, dienstmeid bij Jacobus van de Sande, op het land aan het werk. Samen maaiden ze spurrie op de Melkakker en er scheen geen vuiltje aan de lucht. Totdat er twee mannen aan kwamen gekuierd. Hendrik Verkuylen uit Haghorst en de speelman Adriaan de Laat uit Diessen.¹⁶ In het voorbij gaan maakte De Laat een botte opmerking over boer Van de Sande: *Dat is een mensch als Fabry!* Die antwoordde al maaiend erg snedig: *Die is van agteren als op zijn rug! Ik heb geen affaire met U!* Worstelend vielen ze samen op de grond. Van de Sande kon vluchten en zijn knecht weerde de speelman door hem met de schop een klap op zijn hoofd te geven, waardoor hij meteen een toontje lager zong.

En Jacobus, *sijnde van competente ouderdom*, was hiermee even de dans ontsprongen. Doch even verderop op het ongelijke land struikelde hij. Verkuylen achtervolgde hem met een mes in de hand en viel pardoes naast zijn tegenstander lijf aan lijf in de verse voor! De knecht kwam wederom te hulp en wist de aanvaller definitief van zich af te schudden. Bovendien wist hij alles in oprechte woorden voor de beekse schepenbank uit de doeken te doen.

Daar waren geen woorden voor

In de vroege winter van 1723 stapte schepen Hendrik Schepens met stevige tred vanuit Lage Mierde via Esbeek naar Hilvarenbeek, vergezeld van enkele andere mannen, waaronder Jacobus van Trier, de zoon van zijn zuster.¹⁷

Rond half tien kwam men in de akkers bij de Gelderstraat aan. Daar nam Jacobus de volksvertegenwoordiger familiair in de arm en sommeerde de rest door te lopen. Hij wilde de schepen even onder vier ogen spreken en iets laten regelen met de Beekse drossaard: *Wat sal ik met dat werk doen, detonerende daer mede de procedure crimineel.* Het familielid Schepens antwoordde: *Soo gij plichtig bent, moet gij weten wat te doen. En soo niet weerd u!* Van Trier zag zijn wereld instorten en geraakte zowat buiten zinnen: *Gij schelm en hondsvoth. Sout gij mij dat niet seggen. Mordieu ik steeck u omver.* Maar onze niet om te kopen koelbloedige schepen bleef bij de les en haalde jonglerend meteen uit met een eiken stok, zodat het getrokken mes uit zijn hand vloog. Er werden verder geen woorden meer aan vuil gemaakt en het neefje blies de aftocht.

Op zondagmiddag 5 januari 1693 liepen Marten Sebregts en Maria Anthony Goeyen ook van Esbeek naar Beek. Maar dan via het Hoog Spul.¹⁸ Bij het huis van de wed. mr. Jan van Campenhout, ontmoetten ze Jan Stevens de Hondt ; die zijn wij trouwens later ook nog eens tegengekomen bij 'bordeel Van Hees'! De knecht Marten kreeg bij het passeren *sonder een woort te spreeken seer verraderlijk en schelmachtig een miserabel snee in sijn aengesicht.* Het was een flinke jaap die bijna zijn mond snoerde: *beneden over syn rechter koon ofte kinneback beginnende vant lelleken vant oir en gaende tot de mond toe.* Hij liep gewoon weer door *sonder boe noch bae te seggen!* En Marten had nog wel vriendelijk *goede navond* gegroet!

Het toppunt van woordblindheid vormde toch wel de Beekse justitie zelf.¹⁹ Op 7 juli 1698 werd Gerard van Diessen doodslag ten laste gelegd, hetgeen hem acuut een hevige dyspepsie opleverde. In de herberg van Marie Princen te Esbeek had hij Servaes Middegaels, een boer uit de Groenstraat aldaar, met een mes een ordinaire kwetsuur toegebracht.

Behalve die fatale doodsteek kreeg hij nog een verwonding: *een snede gaende van boven over 't voorhoofd recht boven de lincker oogh, ter lenghte deser: _____ !* Daar waren *blijkbaar geen woorden meer voor!*

¹⁶ R.A.H. Hilvarenbeek. R 213 f 31 t/m 36.

¹⁷ R.A.H. Hilvarenbeek. R 209 12-12-1723; f 104.

¹⁸ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 f 320.

¹⁹ R.A.H. Hilvarenbeek. R 207 f 455.